

Şiddet Sarmalı İçinden Siber Zorbalık: Bir Gözden Geçirme

Cyberbullying Through A Spiral of Violence: A Review

Burcu Türk^{1*}

Gülçin Şenyuva²

* Sorumlu yazar

Corresponding author

¹Dr. Öğretim Üyesi, Haliç Üniversitesi – Psikoloji Bölümü, Türkiye
Assist. Prof. Dr., Haliç University – Department of Psychology, Turkey
burcuturk@halic.edu.tr

ORCID ID 0000-0003-3290-5886

² Uzm. Psikolog, İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler ABD, Türkiye

Expert Psychologist, Department of Social Sciences, Institute of Forensic Sciences and Legal Medicine, Istanbul University-Cerrahpasa, Turkey
gulcinsenyuva82@gmail.com

ORCID ID 0000-0001-9917-1405

Makale geliş tarihi / First received : 23.03.2021

Makale kabul tarihi / Accepted : 19.04.2021

Bilgilendirme / Acknowledgement:

Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

- 1- Tüm yazarlar, her bir yazarın çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağladığını ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduğunu kabul etmişlerdir
- 2- Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir
- 3- Makalenin yazarları arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.
- 4- Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur. Derleme bir çalışmadır.
- 5- Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

This article was checked by *Turnitin*. Similarity Index 21%

Atf bilgisi / Citation:

Türk, B., Şenyuva, G. (2021). Şiddet sarmalı içinden siber zorbalık: Bir gözden geçirme. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 462-479.

ÖZ

Siber zorbalık, bir birey veya grup tarafından bilgi ve iletişim teknolojilerinin diğer bireylere zarar vermek amacıyla tekrarlayıcı biçimde ve kötü niyetle kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Siber zorbalık, bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içermekle birlikte farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Siber zorbalığın pek çok şekilde ve günün herhangi bir saatinde kolayca gerçekleşebiliyor olması aslında büyük zorluklara neden olmaktadır. Hem Türkiye’de hem dünyada yapılan araştırmalara bakıldığında siber zorbalığın önemli bir sorun olduğu ve gün geçtikçe yaygınlaştığı dikkati çekmektedir. Araştırmalara bakıldığında bireyleri zorbalık yapmaya iten farklı nedenlerin bulunduğu ve birçok faktörün bir araya gelmesiyle siber zorbalığın gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. Siber zorbalığın her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin bireyler üzerinde pek çok olumsuz etkisi olduğu görülmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerine ulaşımın kolay ve vazgeçilmez olduğu düşünüldüğünde böylesi yaygın bir sorunun önlenmesi için toplumdaki her bireyin farkındalık sahibi olmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler

Siber zorbalık, zorbalık, şiddet

ABSTRACT

Cyberbullying is defined by an individual or group as the repetitive and malicious use of information and communication technologies to harm other individuals. Cyberbullying involves the use of information and communication technologies, but can occur in different ways. The fact that cyberbullying can happen in many ways and easily at any time of the day actually causes great difficulties. When we look at the researches carried out both in Turkey and around the world, it is noted that cyberbullying is an important problem and is becoming more and more widespread. Looking at the researches, it is possible to state that there are different reasons that drive individuals to bully and that cyberbullying occurs when many factors come together. Cyberbullying appears to have many negative effects on individuals, no matter how they occur. Considering that access to information and communication technologies is easy and indispensable, it is thought that it is important for every individual in society to be aware in order to prevent such a widespread problem.

Keywords

Cyberbullying, bullying, violence

GİRİŞ

Son yıllarda zorbalık davranışı bilgi ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesiyle birlikte şekil değiştirmiştir. Teknolojinin getirdiği kolaylıkların yanı sıra aşırı ve denetimsiz kullanımı beraberinde bazı sorunları da getirmektedir. Scaglione ve Scaglione'ye göre (2006) *"bilgi ve iletişim teknolojilerinin beraberinde getirdiği başlıca sorunlardan birisi geleneksel zorbalığın sanal ortama taşınması"*dır. İnternet ve cep telefonu aracılığıyla gerçekleştirilen bu zorbalık davranışı siber zorbalık olarak adlandırılmakta ve özellikle ergenlerin teknolojiye olan yakın ilgileri onları, siber zorbalık açısından potansiyel bir risk grubu haline getirmektedir. Dünya'da ve Türkiye'de yapılmış araştırmalar siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlık gösterdiğini ortaya koymaktadır. Uluslar arası literatürde örneğin 2007-2017 yılları arasında yayınlanan 76 çalışmanın sistematik bir incelemesinde, siber zorbalık yaygınlık oranlarının % 5,3 ile % 66,2 arasında, siber zorbalık mağduriyet oranlarının ise % 1,9 ile % 84,0 arasında görüldüğü tespit edilmiştir (Camerini, Marciano, Carrara ve Schulz, 2020). Türkiye'deki çalışmaların da çoğunlukla ilköğretim, ortaokul ve lise öğrencileriyle gerçekleştirildiği görülmekte olup örneğin Peker'in (2015) yapmış olduğu çalışmada, öğrencilerin %17'sinin siber zorbalık mağduru olduğu, %10,5'inin siber zorba olduğu ve %35,2'sinin ise hem siber zorbalık yaptığı hem de mağduriyet yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan çalışmaların yaygınlık oranları farklılık gösterse de azımsanmayacak oranlar olduğu dikkati çekmektedir. Ayrıca konuyla ilgili araştırmaların pek çoğu, siber zorbalığın olumsuz etkilerini de ortaya çıkarmıştır. Siber zorbalığın kaygı bozukluklarından depresyona hatta intihar davranışına kadar görülebilecek olumsuz sonuçlarının görülmesi söz konusudur. TÜİK (2020) Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 2020 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde internet kullanım oranı %79,0 olup, hanelerin %90,7'sinin evden internete erişim imkanına sahip olduğu gözlenmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin daha da ilerleyeceği göz önüne alındığında bu sorunun daha da önemli bir hale geleceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda bu derleme çalışmasında siber zorbalık nedenleri, etkileri ve önleme çalışmaları çerçevesinde ele alınacaktır.

Siber Zorbalığın Tanımı

Siber zorbalığı tanımlamadan önce şiddet kavramından söz etmek gerekir. Etimolojik olarak bakıldığında Arapça kökenli olan şidda(t), sertlik, katılık, zorluk anlamına gelmekte olup Türkçe'ye şiddet kelimesi olarak geçmiştir ve anlamı Türk Dil Kurumu'na göre *"Bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğinlik, sertlik"*tir (<https://www.nisanyansozluk.com/>, <https://sozluk.gov.tr/>). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (2002) tarafından yapılan tanımlamaya göre ise şiddet *"bireyin kendisine, bir başkasına, gruba, topluma tehdit vel/veya gerçek bir eylem olarak fiziksel-psikolojik zarar, gelişimi engelleme veya ölüme yol açma ya da yol açma olasılığı taşıyacak bir şekilde gücün kasıtlı bir biçimde kullanılması"* şeklinde olduğu görülmektedir. Şiddet; kişinin kendisine yönelik uyguladığı şiddet, kişiler arası şiddet ve kolektif şiddet olmak üzere 3 kategoride DSÖ tarafından sınıflandırılmıştır. Zorbalık davranışı da kişiler arası şiddet türlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Zorbalık genellikle çocuk ve ergenler arasında yaşanan bir problem olarak anılmaktadır. Zorbalık ile ilgili çalışmaların yaklaşık 50 yıl öncesine dayandığı ve öncelikli olarak İskandinav ülkelerinde başladığı bilinmektedir (Pekşen Süslü, 2016). Literatürde zorbalıkla ilgili farklı tanımlar görülmekle birlikte en çok Olweus'un *"bir öğrencinin bir ya da daha fazla öğrenci tarafından sürekli ve tekrarlayıcı bir biçimde olumsuz*

eylemlere maruz bırakılması” şeklinde yapmış olduğu tanım kullanılmaktadır (Olweus, 1995; Olweus, 2003).

Siber zorbalık kavramının tanımına bakıldığında ise genel olarak, bir birey veya grup tarafından bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla diğer bireylere zarar vermek amacıyla kasten, tekrarlayıcı bir biçimde ve kötü niyetle davranmak şeklinde ifade edilmektedir (Belsey, 2008; Patchin ve Hinduja, 2006). Hinduja ve Patchin’e göre (2015) bir davranışın siber zorbalık olarak tanımlanabilmesi için; davranışın planlı ve kasıtlı olması, tekrarlanması yani süreklilik arz etmesi, kişiyi zarara uğratması ile bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması gerekmektedir. Siber zorbalık kavramı yerine bazen elektronik zorbalık, e-zorbalık, siber taciz, siber şiddet, dijital zorbalık, dijital şiddet gibi kavramların da eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir (Hinduja ve Patchin, 2015; Pekşen Süslü, 2016).

Bireylerin başkalarına karşı siber zorbalık davranışı sergileyerek “siber zorba”; bu çeşit bir eyleme maruz kalarak “siber mağdur”; eylemi dışardan izleyerek de “tanık” olabilmesi ile siber zorbalığın farklı şekillerde görülebilmesi mümkündür (Kavuk ve ark., 2018).

Araştırmacılar geleneksel ve siber zorbalık ilişkisini açıklamada farklı görüşlere sahiptir. Siber zorbalığın, geleneksel akran zorbalığının devamlılığını sağladığını ifade edenler olduğu gibi, geleneksel zorbalıktan farklı bir olgu olduğunu öne sürenler de bulunmaktadır. Örneğin Ybarra ve Mitchell (2004) geleneksel zorbalık ile siber zorbalığın ilişkili olduğunu öne sürmektedirler ve yapmış oldukları çalışmayla geleneksel zorbalığa karışan öğrencilerin yarısından fazlasının siber zorba/mağdur olduklarını tespit etmişlerdir. Böylece, siber zorbalığın geleneksel zorbalığın devamı olduğu sonucuna varmışlardır. Li (2008) ise geleneksel ve siber zorbalık arasında bazı farklılıklar olduğunu ileri sürmektedir. Bu farklılıkları ise şu şekilde belirtmektedir;

- geleneksel zorbalık doğrudan yapılırken ve görünür olması söz konusu iken siber zorbalık anonim olarak gerçekleştirilir
- geleneksel zorbalık genellikle belirli bir zaman ve yerde gerçekleşirken siber zorbalık her zaman ve her yerde yaşanabilir
- siber zorbalık geleneksel zorbalığa göre daha hızlı ve geniş bir alana yayılabilir
- geleneksel zorbalıkta mağdurun tanıdık biri olması daha muhtemel iken siber zorbalıkta yabancı biri de olabilir
- siber zorbalıkta fotoğraflar, videolar ve mesajları kayıt altına alarak saklamak mümkündür. Bu farklılıklara ek olarak davranışın tekrarlanması ve süreklilik arz etmesi ile siber ortamın kontrol eksikliğini de söylemek mümkündür (Hinduja ve Patchin, 2015; Pekşen Süslü, 2016 Dikmen ve Tuncer, 2017). Bu noktada siber zorbalığın geleneksel zorbalıktan daha zararlı olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Siber Zorbalığın Nedenleri

Siber zorbalık ve siber mağduriyetin neden ortaya çıktığının bilinmesi önemlidir. Çünkü bu sorunun ortaya çıkmasına neden olan etkenleri belirlemek çözüm yolları geliştirilmesi açısından da belirleyici olacaktır. Araştırmalara bakıldığında bireylerin siber zorbalık davranışlarını sergilemelerine neden olan farklı etkenlerin bulunduğu gösterilmektedir.

Siber zorbalığın özellikle ergenler arasında yaygın bir şekilde gözlemlendiği dikkate alındığında bunun en önemli nedenlerinden birinin dürtüsellik olduğu görülmektedir. Ergenlerin genel olarak davranışlarının sonuçlarını düşünmeden hareket etme özelliğine sahip olmaları, kolaylıkla risk içeren deneyimlerin bir parçası olabilmelerini kolaylaştırmaktadır (Bhat, 2008). Öztürk'ün (2020) araştırmasında da bu doğrultuda siber zorbalık yapma ile motor dürtüsellik ve dikkat dürtüsellliği arasında orta düzeyde pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Siber zorbalığa neden olabilecek bir diğer faktörün ise akran etkisi olduğu dikkati çekmektedir ki ergenlerin yaşamında akran etkisinin önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Ergenler akranlarının davranışlarını gözlemlemekte, onları model almakta ve onaylarına ihtiyaç duymaktadırlar. Arkadaşları tarafından onaylandıkça da zorbalık eylemlerini sürdürmekte hatta arttırmakta, zorbalığın elde ettiği güç ve statüden etkilenen diğer öğrenciler de zorbalarla aynı tarafta olmak adına zorbalık davranışı gösterebilmektedir (Salmivalli, 2010).

Willard'a (2002) göre siber zorbalık eylemini gerçekleştiren bireyler sanal ortamlarda anonim olabildikleri ve kimliklerini kolayca saklayabilecekleri için yakalanmayacaklarını düşünmekte ve böylece zorbalık davranışlarını gerçekleştirmektedirler. Mağdurlara herhangi bir fiziksel zarar vermedikleri, ayrıca başkalarının da siber zorbalık yapımlarından dolayı bu tür hareketlerin doğal ve yanlış olmayan davranışlar olduğu kanısındadırlar. Ayrıca siber zorbalık davranışı sergileyen bireyler, kendilerine yönelik yapılan davranışların intikamını alma fikriyle bu davranışları gerçekleştirmektedirler. Kowalski ve ark. (2008) göre de siber zorbalık davranışı sergilemenin sebepleri arasında, bir bireye zorbalık davranışında bulunmaktan haz alması, ergenlerin kendi aralarında üstünlük sağlama isteklerinin olması, gündelik yaşantılarında gerçekleştiremediği davranışları sanal ortamda yapma arzusunun olması, intikam alma fikri ve uzun süreli olarak kimliğini saklayabilme kolaylığının olmasıyla akran zorbalığına göre yakalanma oranının daha düşük olması sayılabilmektedir.

Siber zorbalıkla ilişkili olarak bir başka etkili faktörün bireylerin kişisel özellikleri olduğunu söylemek mümkündür. Dilmaç'ın (2009) araştırmasında, bireyin şefkat ve ilgi görme ihtiyacının artmasıyla siber zorbalık davranışının da arttığını belirtmiştir. Ayrıca aynı çalışmada agresyon ile siber zorbalık davranışı arasında pozitif bir ilişki ortaya konmuş, dayanıklılık ile yakın ilişki kurma ve ilişkiyi sürdürme arttıkça da siber mağduriyetin azaldığı belirtilmiştir. Peker ve ark. (2012) 400 lise öğrencisiyle gerçekleştirdiği çalışmada empatik yönden gelişmiş olmanın siber zorbalığa maruz kalmayı ve siber zorbalık davranışı göstermeyi azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Schoffstall ve Cohen'in (2011) çalışmasında, kendilik değeri, sosyal kabulü ve arkadaşlık kurma becerisi düşük; yalnızlık düzeyi yüksek düzeyde olan bireylerin siber zorbalık davranışlarına daha fazla katıldıklarını gözlemlemiştir. Bilgiz ve Peker (2020) de bireyin siber zorbalık davranışı göstermesinin altında yatan faktörlerden biri olarak yalnızlık yaşayan bireylerin daha fazla siber zorbalık yaptığı sonucuna ulaşmışlardır.

Aile ilişkileri açısından bakıldığında; ebeveynlerin zorba davranışlarının olması, çocukların internet kullanırken denetlenmemesi ve internet kullanımına sınır getirilmemesi, ebeveynlerin çocuğa karşı aşırı hoşgörülü olması ve çocuğu serbest bırakması, aile ilişkilerinde sıcak bir ortamın olmaması ve ebeveyn ile çocuklar arasındaki bağlılığın zayıf olması, ebeveyn-çocuk arasındaki çatışmalar ve iletişimin zayıflığı siber zorbalık yapma nedenlerindedir (Li, 2010). Rigby'e (2013) göre zorbalığın ailesel özelliklerine bakıldığında; zorbalık genellikle bebekliklerinde ebeveynleriyle güvensiz kaçınan bağlanma

geliştirmişlerdir, ebeveynler çocuklarının gereksinimlerine karşı duyarlı değildir ve onları ihmal etmektedir, ebeveynler otoriter ebeveynlik tutumuna sahiptir ve çocuklardan sorgulamaksızın kurallara uymasını beklemektedir, çocuklar herhangi bir konuda başarısız olduklarında veya kurallara uymadıklarında fiziksel ve duygusal şiddetle cezalandırılır, bazı zorbaların ebeveynleri aşırı izin verici bir tutum izleyebilmektedir ve çocuklarını yeterince denetlememektedir, çocuklar ebeveynleriyle sürekli çatışma halindedir.

Siber zorbalıkla ilişkili belirtilen nedenlere ek olarak Eroğlu'nun (2014) araştırmasına göre de problemlili internet kullanımının siber mağduriyet açısından risk taşıdığı ifade etmek mümkündür. Problemlili internet kullanımı, bağımlılık olarak görülmeyen, kognitif ve davranışsal unsurların yol açtığı olumsuz bir sonuç olarak kabul edilmektedir. Bireylerin sosyal etkileşim ve duygu durumu düzenleme aracı olarak interneti kullanmaları esnasında özdenetimden yoksun olmaya, problemlili internet kullanımına ve beraberinde pek çok olumsuzluğa neden olabilmektedir (Caplan, 2010; Uzun ve Ünal, 2018).

Görüldüğü gibi siber zorbalığın nedenlerine ilişkin olarak tek ve net bir yanıt verememekle birlikte birçok faktörün bir araya gelmesiyle siber zorbalığın gerçekleşebildiğini ifade etmek mümkündür.

Siber Zorbalık Türleri

Siber zorbalık, bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımını içermekle birlikte sadece tek bir yöntemle değil farklı şekillerde karşımıza çıkabilmektedir. Willard (2007) siber zorbalık davranışlarını eylemlerin içeriğine göre yedi kategoride ele almıştır: kızdırma, kışkırtma (flaming), çevrimiçi taciz (online harassment), siber tehdit (cyberstalking), iftira (denigration), başka birisi gibi davranma (impersonation), ifşa etme (outing) ve dışlama (exclusion).

Kızdırma/kışkırtma (flaming): Çevrimiçi ortamda, en az iki kişi arasında gerçekleşen kızgınlık, düşmanlık, tehdit ve hakaret içerikli ifadelerin kullanılmasıdır. Kızdırma genellikle sohbet odaları, tartışma sayfaları, e-oyunlar gibi herkese açık ortamlarda meydana gelmektedir (Willard, 2007).

Çevrimiçi taciz (online harassment): Bireyin sürekli biçimde saldırgan, aşağılayan ve hakaret içerikli mesajlara maruz bırakılmasıdır. Çevrimiçi taciz, kızdırma/kışkırtmadan çevrimiçi tacizin daha uzun süreli olması ve kızdırma/kışkırtmada karşılıklılık söz konusuysen çevrimiçi tacizin sıklıkla tek taraflı olması açısından dolayı farklılaşmaktadır (Kowalski ve ark., 2012; Walker, 2009; Willard, 2007; Pekşen Süslü, 2016).

Siber taciz (cyberstalking): Tehdit ya da korku yaratmaya yönelik, tekrarlı, aşırı taciz ve iftirada bulunmaktır. Çevrimiçi taciz ile siber taciz arasındaki sınır çok net olmamakla birlikte çevrimiçi tacizin daha ciddi bir türü olarak ele alınabilir. Siber tacizde, sürekli tehditlere ve saldırganlığa maruz kalma mağdurda güvenlik endişesine yol açmaktadır (Kowalski ve ark., 2012; Willard, 2007).

İftira, karalama (denigration): İftira, birisini karalamak için sanal ortamda hakaret içeren, acımasız ve doğru olmayan söylentiler çıkarma olarak tanımlanmaktadır (Willard, 2007).

Başka birisi gibi davranma (impersonation): Başka birisi gibi davranma, bir bireyin sahip olduğu hesapların şifresini kırarak hesabına girerek, başkalarına karşı onu sıkıntıya sokacak, bireyin çevresinde saygınlığını kaybetmesine ve kendisini kötü hissetmesine yol açacak mesajları oymuş gibi göndermeyi içermektedir (Kowalski ve ark., 2012; Willard, 2007).

İfşa etme (outing): Mağdur tarafından kişisel olarak algılanan ya da utanmasına sebebiyet verecek bir resmin, videonun, mağdura ait gizli bir bilginin, mağdurun gerçekleştirdiği kişisel bir görüşmenin içeriğinin diğer insanlara gönderilmesini ya da kamuya açık sanal ortamlarda paylaşılması olarak tanımlanmaktadır (Kowalski ve ark., 2008; Willard, 2007).

Dışlama (exclusion): Bireyin online gruba alınmamasını veya içinde bulunduğu online gruptan çeşitli yollar kullanılarak birileri tarafından atılmasını içermektedir. Buna sosyal medya hesaplarında arkadaşlıktan çıkarılmak ya da online oyunda birini yendikten sonra yenilen kişinin arkadaşlarının birlik olarak yenen kişinin oyundaki aktivitelerini kısıtlaması ve oyuna katılmasını engellemesi örnek olarak verilebilir (Willard, 2007).

Bilişim ve iletişim teknolojileri alanında görülen gelişmelere paralel olarak literatüre siber zorbalık türleri ile ilgili ayrıca yeni kavramların da eklendiği görülmektedir. Bunlara örnek olarak; “sexting (çevrimiçi müstehcen fotoğraf paylaşımı)”, “griefing (çevrimiçi oyunbozanlık)” ve “trolling (çevrimiçi kışkırtma)” verilebilir.

Sexting (çevrimiçi müstehcen fotoğraf paylaşımı), bireyin rızası olmadan cinsel içerikli fotoğraflarının sanal ortamda paylaşılması olarak tanımlanmaktadır. Griefing (çevrimiçi oyunbozanlık), çevrimiçi oyunlarda diğer oyuncuların kasıtlı olarak taciz edilmesini içermektedir. Çevrimiçi oyunbozanlıkta amaç oyun oynamak veya oyunu kazanmak değil, diğer oyuncuları oyun esnasında sürekli biçimde rahatsız etmektir (Kowalski ve ark., 2008). Trolling (çevrimiçi kışkırtma) ise, hakaret etme ve provoke etme amacı taşıyan kışkırtıcı mesajlar göndermeye ek olarak, insanları dahil oldukları grubun amacından ya da ortamda yürütülen tartışmanın amacından saptırmayı amaçlamaktadır (Herring ve ark., 2002).

Siber zorbalığın bu kadar çok şekilde görülebiliyor olması, her zaman ve her yerde uygulanabilecek nitelikte olmasını kolaylaştırmaktadır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte zorbalık türlerinin de değişebileceği ve/veya artabileceği düşünülmektedir.

Siber Zorbalık Araçları

Siber zorbalığın farklı türlerinin olmasının yanı sıra hangi araçlarla gerçekleştiği de önemlidir. Cep telefonları ve bilgisayarlar gibi çeşitli araçlar ile birlikte, anlık mesajlaşma, sohbet odaları, bloglar, e-posta ve metin mesajları kullanılarak siber zorbalık eylemi gerçekleştirilebilir (Kowalski ve ark., 2012; Swartz, 2009).

Anlık mesajlaşma (instant messaging): Anlık mesajlaşma, bireyin internet yolu ile sosyal medya hesaplarındaki arkadaşlık listesinde yer alan kişilerle eş zamanlı olarak iletişim kurabilmesine imkân sağlamaktadır (Willard, 2007b). Siber zorba, anlık mesajlaşmayı mağdura tehdit içerikli ve aşağılayıcı mesajlar yollamak ve birden çok bireyle konuştuğunda bir konuşmada geçenleri anında diğer konuşmalara yapıştırmak amacıyla kullanmaktadır. Ayrıca siber zorbalar, anlık mesajlaşmayı, gerçek kimliklerini saklamalarını sağlayan sahte kullanıcı görüntüleri oluşturmak, bireyleri engelleyerek dışlamak veya başkalarının özel hayatları ile ilgili bilgileri çok sayıda insanla paylaşmak amacıyla kullanabilmektedir (Kowalski ve ark., 2008; Patchin ve Hinduja, 2006).

E-posta (electronic mail): E-posta bir veya daha fazla alıcıya görsel, sözel ve/veya işitsel malzemeleri içeren mesajların gönderilmesine olanak sağlayan eş zamanlı olmayan (asenkrone) bir iletişim türüdür. E-posta yoluyla siber zorbalık iki şekilde gerçekleşmektedir. İlkinde siber zorba, mağdura doğrudan kendisi e-posta gönderebilmektedir. İkinci yolda ise

mağduru çeşitli pornografik ve alışveriş sitelerine üye yaparak birçok zararlı e-postayla karşılaşmasına neden olmaktadır (Kowalski ve diğerleri, 2008; Willard, 2007).

Metin mesajlaşma (text messaging): Metin mesajları gönderme hizmetleri GSM operatörlerince sağlanmakta olup genellikle cep telefonlarıyla gerçekleştiği gibi bir bilgisayardan cep telefonuna da gönderilebilmektedir (Willard, 2007).

Forumlar (forums): Özel bir konu alanı ile ilgilenen kişilerin kendi aralarında bu konular üzerinde tartışabildiği, fikir alışverişinde bulunabildiği, birbirlerinin sorunlarına çözüm önerileri sunabildikleri eş zamanlı olmayan iletişim ortamlarıdır. (Odabaşı, Kabakçı ve Çoklar, 2007). Siber zorbalık forumlar aracılığıyla diğer bireylerin düşünceleriyle alay edebilmekte, onları aşağılayabilmekte, tehdit edebilmekte ve diğer insanların saygınlığını zedeleyebilmektedir (Peker, 2013).

Sosyal ağ siteleri (social networking sites): Sosyal ağ siteleri, kişilerin hesap açarak, kendileriyle ilgili bir profil oluşturdukları ve gerek tanıdıkları gerekse tanımadıkları insanlarla bağlantıya geçerek iletişim kurdukları uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Hinduja, Patchin, 2015). Dünya genelinde yaygın olarak kullanılan sosyal ağ sitelerine Facebook, Instagram ve Twitter örnek olarak verilebilir. Bu uygulamalar siber zorbanın, kimliğini gizleyerek çok sayıda hesap oluşturmasına ve mağdura farklı biriyimş gibi yaklaşmasına olanak sağlamaktadır (Rogers, 2010).

Sohbet odaları (chat rooms): Sohbet odalarının temel amacı bireylerin diğer insanlarla görüşmesine ve bilgi paylaşımında bulunmasına imkân sağlamaktır. Sohbet odalarında siber zorbalık; mağdurla rızası olmadan cinsel konuşmalar yapılması, mağdurun duygu ve düşüncelerine saldırılması ve utandırılması, mağdurun sohbetten dışlanması veya mağdura iftira atılması olarak gerçekleşebilir (Bhat, 2008).

Bloglar (blogs): Bloglar, genellikle bireyin anılarının, çeşitli konulardaki yorumlarının, görüşlerinin güncelden eskiye doğru sıralanmış bir şekilde yayımlandığı, diğer bireylerin de görebildiği ve yorum yapabildiği günlüğe benzeyen web siteleridir.

Web siteleri (web sites): Web siteleri çoğunlukla bir ana sayfadan, metin ve fotoğraf gibi diğer belgelerden oluşmaktadır. Web siteleri, bir kişi, kuruluş veya organizasyon tarafından kurulabilmektedir (Willard, 2007).

Söz konusu araçların bazıları gün geçtikçe popülerliğini yitirse de bir kısmı bunu koruyabilmekte ve hatta arttırabilmektedir. Bu doğrultuda yine bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte siber zorbalığa yeni araçların da dâhil olabilmesi mümkün görünmektedir. Bu da aslında siber zorbalığın ortaya çıkma alanlarını ne kadar çok genişletebildiğinin bir göstergesidir.

Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Hem Türkiye’de hem dünyada yapılmış çalışmalara bakıldığında siber zorbalığın önemli bir sorun olduğu, gün geçtikçe yaygınlaştığı ve ülkeler arasında farklılıklar olsa da azımsanmayacak oranlarda görüldüğü dikkati çekmektedir. Ayrıca bu konuda yapılmış araştırmaların özellikle ergenler üzerinde yoğunlaştığı da görülmektedir.

Tayvan’da yapılmış bir çalışmada siber zorbalığın %20,4, siber mağduriyetin ise %34,9 oranında görüldüğü belirtilmektedir (Huang ve Chou, 2010). Mishna ve ark. (2012) tarafından

yapılan bir araştırmada katılımcıların % 23,8'inin siber mağdur olduğu, % 8'inin siber zorba olduğu ve % 25,7'sinin hem siber zorba hem de siber mağdur olduğu ifade edilmektedir. Laftman ve ark.nın (2013) çalışmasında ise katılımcıların % 5'inin siber mağduriyet yaşadığı, % 4'ünün siber zorbalık yaptığı, % 2'sinin ise hem siber zorbalık yaptığı hem de siber mağdur olduğu bulunmuştur. Selkie, Fales ve Moreno (2015), 10-19 yaşları arasındaki bireylerle gerçekleştirilmiş olan 139 araştırmanın meta analizi sonucunda; bireylerin % 1 ile % 41'inin siber zorbalık yaptığını; % 3 ile % 72'sinin siber mağduriyet yaşadığını; % 2,3 ile % 16,7'sinin ise hem siber zorba hem de siber mağdur olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Güney Kore'de 4000 ergenle yapılmış bir çalışmanın sonuçları ise ergenlerin % 6,3'ünün siber zorba, % 14,6'sının siber mağdur, %13,1'inin de hem siber zorba hem de siber mağdur olduğunu ortaya koymuştur (Lee ve Shin, 2017). Ergenler arasında siber zorbalık ve mağduriyet üzerine yapılan, 2007-2017 yılları arasında yayınlanan 76 çalışmanın sistematik bir incelemesinde, siber zorbalık yaygınlık oranlarının % 5,3 ile % 66,2 arasında, siber zorbalık mağduriyet oranlarının ise % 1,9 ile % 84,0 arasında görüldüğü tespit edilmiştir (Camerini, Marciano, Carrara ve Schulz, 2020).

Türkiye'deki çalışmalara bakıldığında örneğin Dilmaç (2009) 666 öğrenciyle yaptığı bir araştırmada; üniversite öğrencilerinin %22,5'inin siber zorbalık yaptıkları, %55,3'ünün ise siber zorbalığa hayatlarında en az bir kez maruz kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Ayas ve Horzum'un (2012) çalışması neticesinde ise ilköğretim öğrencilerinin %18,6'sının siber zorbalık mağduru olduğu, %11,6'sının ise siber zorbalık davranışlarını sergilediği görülmüştür. Çalışgan'ın (2013) ilköğretim öğrencileriyle yaptığı çalışmada ise %20,3'ünün hayatlarında en az bir kez; %8,2'sinin ise son bir ay içerisinde en az bir kez siber zorbalık mağduriyeti yaşadıkları görülmüştür. Bayram ve Sayılı'nın (2013) 612 üniversite öğrencisiyle yürüttüğü çalışmanın sonuçlarına göre, öğrencilerin %30,6'sı en az bir kez siber zorbalık mağduriyeti yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ek olarak, erkek öğrencilerin kadın öğrencilerle karşılaştırıldığında daha fazla siber zorbalık davranışı sergiledikleri, kadın öğrencilerin ise erkek öğrencilere nazaran daha fazla siber zorbalık mağduru oldukları bulunmuştur (Bayram ve Sayılı, 2013). Eroğlu'nun (2014) 606 lise öğrencisiyle yaptığı araştırmada % 10,4'ünün siber zorbalık yaptığı, % 6,94'ünün siber zorbalık mağduru olduğu, % 63,68'nin ise hem siber zorba hem de siber zorbalık mağduru olduğu görülmüştür. Çelik ve ark.nın (2015) 119 ortaokul öğrencisiyle yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre ise katılımcıların % 48,8'i en az bir defa siber zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Peker'in (2015) yapmış olduğu çalışmada ise, öğrencilerin %17'sinin siber zorbalık mağduru olduğu, %10,5'inin diğer bireylere siber zorbalık yaptığı ve %35,2'sinin ise hem siber zorbalık yaptığı hem de mağduriyet yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Dursun, Gökçe ve Aytaç'ın (2020) 610 üniversite öğrencisinin dahil olduğu çalışmaları da, öğrencilerin %41,8'inin son 6 ay içinde en az bir defa siber zorbalığa maruz kaldıklarını, %47'sinin de siber zorbalığa tanık olduğunu göstermektedir. Öztürk (2020) 372 üniversite öğrencisiyle yapmış olduğu çalışmasında da öğrencilerin %53'ünün siber zorbalık yaptığını, %59,7'sinin ise siber mağduriyet yaşadığını ortaya koymaktadır.

Görüldüğü gibi siber zorbalık ve mağduriyetin yaygınlığı ile ilgili farklılıklar vardır. Genel olarak çalışmalara bakıldığında siber mağduriyet oranlarının siber zorbalık oranlarına göre daha yüksek çıktığı dikkati çekmektedir. Bunun nedenlerine ilişkin olarak aynı siber zorbaların birden fazla kişiye zorbalık yapıyor olabileceğini söylemek mümkündür. Yanı sıra siber zorbaların, siber zorbalık yaptıklarını itiraf etmek istememeleri de söz konusu olabilir (Erdur Baker ve Topçu, 2013; Pekşen Süslü, 2016). Ayrıca çalışmalar göstermektedir ki siber

zorba ve mağduriyet yaşantısına daha fazla odaklanıldığı ancak bu eyleme tanıklık etmenin de önemli bir yer teşkil ettiği unutulmamalıdır.

Siber Zorbalığın Etkileri

Siber zorbalığın türü ne olursa olsun bireyler üzerinde pek çok olumsuz etkisi olduğu görülmektedir. Yapılan çalışmalara bakıldığında, siber zorbalığın özellikle ergenlerin pek çok alandaki yaşantısını (duygusal, sosyal, akademik vs.) olumsuz olarak etkilediği ve bunun da uzun süreli olabildiği dikkati çekmektedir. Bireylerin kendilerine ait ses kayıtlarının, fotoğrafların, videoların vs. hemen hemen herkesin ulaşabileceği internet üzerinden ifşa edilmesi, birey üzerinde geleneksel zorbalığın oluşturduğu etkilerden kimi zaman daha fazla olumsuz etkilere yol açmakta ve bireyin hayatını uzun süreli olarak etkileyebilmektedir (Arıca 2011).

Rigby (2003), siber zorbalığın olumsuz sonuçlarını dört başlık altında toplamaktadır. Bu başlıklar; düşük psikolojik sağlık, düşük sosyal uyum, psikolojik problemler ve fiziksel hastalık belirtileridir. Psikolojik sağlıkla ilişkili olarak; mutsuzluk, düşük benlik saygısı, kızgınlık ve üzüntü gibi gerçekte psikolojik bir problem olmayan ancak hoş gitmeyen psikolojik durumlar söz konusudur. Düşük sosyal uyumla ilişkili olarak; okulu sevmeme, okula gitmeme, yalnızlık ve yalıtılmışlık gibi kişinin sosyal çevresine karşı duyduğu hoşnutsuzluk söz konusudur. Psikolojik problemlerle ilişkili olarak; yüksek kaygı düzeyi, depresyon ve intihar düşüncelerini içermekte olup, ilk iki kategoridekinden daha ciddi olması söz konusudur. Fiziksel rahatsızlıkla ilişkili olarak ise; tıbben tanısı konmuş fiziksel hastalık belirtilerini kapsamaması söz konusudur ki psikosomatik belirtiler bu grupta değerlendirilebilir (Rigby, 2003). Ayrıca zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okullarını güvenli olmayan yerler olarak görmeleri, okuldan ayrılmak istemeleri hatta bırakmaları da söz konusudur (Kochenderfer ve Ladd, 1996; Batsche ve Knoff, 1994; Furniss, 2000).

11506 çocuk ve genç bireyleri ele alan toplamda 25 makalenin kapsamlı bir metaanaliz çalışmasına göre, siber zorbalık mağduriyeti yaşan gençlerde intihar davranışı gösterme, intihar girişiminde bulunma ve intihar düşüncesinde olma sıklığının yaklaşık olarak 2 kat daha fazla olduğuna dikkat çekilmiştir (John ve ark., 2018).

Siber zorbalık, mağduriyet yaşayanların akademik, duygusal ve sosyal gelişimlerini olduğu kadar aslında siber zorbalık davranışı sergileyenlerin gelişimini de olumsuz açıdan etkilemektedir. Hinduja ve Patchin'e göre (2008) mağdurlar, siber zorbalık yaşadıkları süreçte sosyal ilişkilerden kaçınıp yalnız kalmayı tercih ederken, zorbalar ise kendileri gibi zorbalık davranışı gösteren veya buna eğilimli akranlarıyla geniş bir arkadaşlık ağı kurmaktadır. Sahip oldukları bu ilişki ağı da zorbalık yapan öğrencilerin sadece zorbalık davranışı göstermeleriyle kalmayıp başka suç davranışları gösterme, alkol ve madde bağımlılığı geliştirme ve akademik yaşantılarında problemler yaşama riskini arttırmaktadır. Ayrıca, siber zorbalığın yaşandığı bir okulda, siber zorbalık davranışı gösterenler ve siber zorbalık mağdurları kadar diğer öğrencilerin de bu süreçten etkilenmesi söz konusudur. Çünkü mağdurlar siber zorbalık davranışına internet aracılığı ile tüm öğrencilerin gözü önünde maruz kalmaktadır. Diğer öğrenciler de bu durumda gerek seyirci kalarak gerekse mağdurla alay ederek siber zorbalığın bir parçası haline gelmektedir. Sonuç olarak siber zorbalık aslında bir okuldaki tüm öğrencilerin gelişimlerini ve yaşantısını olumsuz olarak etkilemektedir (Bourassa, 2012).

Siber zorbalığın mağdur üzerindeki etkilerinin boyutu bireylere göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar, maruz kalınan siber zorbalığın yoğunluğuna, süresine, mağdurun psikolojik durumuna ve siber zorbalığın neden olduğu strese karşı mağdurun göstermiş olduğu dirence göre değişebilmektedir (Özer, 2016).

Siber Zorbalıkla Başa Çıkma Stratejileri

Araştırmalar, siber zorbalıkla başa çıkma konusunda mağdurların kendilerini korumak için siber zorbayı engellemek, kullanıcı hesaplarının şifrelerini değiştirmek, cep telefonu numarasını değiştirmek, servis sağlayıcısıyla iletişime geçmek, yasal mercilere başvurmak gibi yöntemlere başvurduğunu göstermektedir. Bunların yanı sıra siber mağdurun tercih ettiği yöntemler arasında siber zorbayı uyararak, yardım istemek, siber zorbalık davranışı gösteren kişi veya kişilere aynı şekilde karşılık vermek, sanal ortamdan uzaklaşmak ve görmezden gelmek de yer almaktadır.

Siber mağdurların genellikle yaşadıkları durumu başkalarıyla paylaşma noktasında isteksiz davrandığı görülmektedir. Bunun nedeni başkalarıyla paylaşmaları durumunda durumun daha da kötüleşeceğini ve yetişkinlerin teknolojiyi kullanmaları konusunda çeşitli kısıtlamalar getireceğini düşünmeleri ve yetişkinlerin kendilerine yardım edebileceğine inanmamalarıdır (Agastson ve ark., 2007; Slonje ve Smith, 2008; Smith ve Shu, 2000). Oysa ki Mason'a (2008) göre siber zorbalık, bir yetişkinin müdahalesi ile büyük oranda çözüme ulaşabilen bir durumdur.

Varjas ve ark. (2014) siber zorbalık mağduru olan ergenlerle yaptığı görüşmede ergenlerin üç tür başa çıkma becerisi kullandığını belirtmiştir. Bunlar, tepkisel, önleyici ve hiçbir şey yapmama şeklindedir. Tepkisel başa çıkma stratejileri, mesajları silerek veya görmezden gelerek durumdan kaçınmayı; önleyici başa çıkma stratejileri ise siber zorbayla konuşma ve güvenliğin artırılmasını içermektedir.

Siber Zorbalığın Önlenmesi

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olmak çok kolay ve vazgeçilmezdir. Kullanımı engellenmenin mümkün olmadığı göz önüne alındığında önemli olanın bunları doğru ve etkin bir şekilde kullanabilmeyi öğrenmek olduğu düşünülmektedir. Bu aşamada özellikle okullara, öğretmenlere, anne ve babalara büyük bir pay düşmektedir.

Eroğlu'na (2014) göre okullarda öğrencilerin siber zorbalık konusundaki farkındalıklarını artırıcı konferans, seminer gibi çalışmaların düzenlenmesi ve okulun her köşesine bilgilendirici afişlerin asılması, öğrencilere yaka rozetleri dağıtılması gibi çeşitli kampanyaların olmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Siber zorbalık farkındalığı ve mücadele etmeyi amaçlayan bir dersin olması ve bu derste öğrencilere siber zorbalığın hedefi olan bireyleri nasıl fark edebilecekleri, siber zorbalığa seyirci olmak yerine zorbalığa tepkide bulunmanın önemi gibi konulara yer vermenin faydalı olacağı düşünülmektedir (Agatston ve ark., 2007). Ayrıca okulların emniyet birimleri ile iletişim içinde olması, zorbalıkla ilgili davalar açısından öğrenci ve ailelerin bilgilendirilmesi önerilmektedir. Siber zorbalıkların yaptıkları davranışların yasal bir sonucu olacağı konusunda bilgilendirilmeleri ayrıca öfke kontrolünü sağlayabilmeleri ve problem çözme becerilerini geliştirmeleri, mağdurun yaşadığı sıkıntılarla empati yapabilmeleri açısından desteklenmeleri gerekmektedir (Kiriakidis ve Kavoura 2010).

Siber zorbalığın önlenmesi konusunda akranların eğitimi kadar öğretmenlerin eğitimi de önem taşımaktadır. Özellikle hangi eylemlerin siber zorbalık olduğu, bireyleri nasıl etkilediği ve bu sorunla nasıl başa çıkılabileceğinin öğretmenler tarafından bilinmesi, siber zorbalığın azaltılması ve önlenmesi açısından katkı sağlayacaktır (Hinduja ve Patchin, 2013; Altundağ ve Ayas, 2018)

Ailelerin etkili internet kullanımı ve çocukların internet etkinliklerini nasıl denetleyecekleri konusunda bilinçlenmelerini sağlamaya yönelik müdahale programlarının düzenlenmesi öncelikle çocukların interneti riskli biçimde kullanmalarını sonuç olarak da siber zorbalıkla ilişkili davranışlar göstermelerini önleyeceği bildirilmektedir (Eroğlu 2011). Aksaray'a (2011) göre, anne-baba ilgisi ve gözetimi çocukların ve ergenlerin siber zorbalık mağduriyeti yaşamamasını veya siber zorbalık yapmasını büyük oranda azaltmaktadır. Çocukların ve gençlerin büyük bir çoğunluğu yaşadıkları siber zorbalık deneyimini ebeveynlerine anlatamamakta ve dolayısıyla öncelikle ebeveynlerin teknoloji konusunda kendilerini geliştirmeleri, çocuklarıyla açık bir iletişim içerisinde olmaları, çocuklarının gelişim düzeylerine uygun olarak interneti ve diğer teknolojik iletişim araçlarını nasıl kullanacakları konusunda onlara rehberlik yapmaları, siber zorbalıkla ilgili bilgi sahibi olmaları, bu konuda çocuklarını uyarmaları ve belli kurallar ile sınırlamalar koymaları gerekmektedir (Aksaray, 2011).

Siber zorbalık sorunuyla mücadele etme konusunda ülkeler bazında bakıldığında başta Amerika Birleşik Devletleri'nin faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. ABD çapında en fazla bilinen ve gündemde kalan siber zorbalık mağduru Megan Meier'in intiharından sonra "Megan Meier Siber Zorbalığı Önleme Yasası" (Megan Meier Cyberbullying Prevention Act) ismiyle bir yasa teklifi hazırlanmış olup 50 eyaletten 20'sinde siber zorbalığı kapsayan düzenlemeler mevcuttur. Ayrıca hükümet tarafından yürütülen "Çocukları İnternetin Zararlarından Koruma Eylemi 2000" (CIPA), "Zorbalığı Önleme ve Farkındalığı Arttırma" programlarının yanı sıra "Cyberangels" (Siber Melekler), "Siber Zorbalığın Sonlandırılması Organizasyonu" (ETCB) gibi sivil toplum kuruluşlarının da siber zorbalıkla mücadele açısından önemli çalışmalar yürüttüğü bilinmektedir. Siber zorbalık konusunda kapsamlı yasal düzenleme yapan ülkelerden birisi olan Kanada, 2013 tarihinde 214 sayılı Siber Zorbalığı Önleme Yasası'nı (The Cyberbullying Prevention Act) çıkartmıştır. İngiltere'de ise siber zorbalık suçunun tanımıyla ilgili herhangi bir yasal düzenleme olmamakla beraber siber taciz ve siber zorbalık mağduriyeti yaşayanların haklarını arayabilecekleri genel tanımların yapıldığı bazı yasal düzenlemeler mevcut olduğu bilinmektedir. Ayrıca resmi kurumların siber zorbalıkla mücadele kapsamında sivil toplum örgütleri ve üniversitelerle işbirliği içerisinde olarak geniş çaplı çalışmalar yürütmesi söz konusudur. Siber zorbalıkla mücadele konusunda önemli adımlar atan bir başka ülkenin Avustralya olduğu görülmektedir. Avustralya hükümetinin hem çocuk ve gençlere hem de ailelere farkındalık kazandırma ve onları bilinçlendirme çabası içinde olduğu bilinmektedir. (Baştürk Akca ve ark., 2014; Yetim, 2015).

Türkiye'ye baktığımızda siber zorbalık ile ilgili doğrudan bir hüküm veya kanun bulunmamaktadır. Ancak 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan Tehdit (106. Madde), Kişilerin huzur ve sükûnunu bozma (123. Madde), Hakaret (125. Madde), Haberleşmenin gizliliğini ihlal (132. Madde), Kişiler arasındaki konuşmaların dinlenmesi ve kayda alınması (133. Madde), Özel hayatın gizliliğini ihlal (134. Madde), Kişisel verilerin kaydedilmesi (135.

Madde) gibi maddelerin gerçekleşen siber zorbalık tipinin özel olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda uygulama alanı bulabilmesi söz konusudur. Ancak yine de siber zorbalığa ilişkin olarak oluşturulacak bir mevzuata ihtiyaç duyulmaktadır.

TARTIŞMA

Bu derleme çalışmasında siber zorbalık nedenleri, yaygınlığı, etkileri ve önlenmesi çerçevesinde ele alınmıştır. Öncelikle siber zorbalıkla ilgili araştırmaların çoğunlukla ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri üzerinde yapıldığı görülmektedir. Huang ve Chou, 2010; Mishna ve ark., 2012; Laftman ve ark., 2013; Selkie, Fales ve Moreno, 2015; Lee ve Shin, 2017; Camerini, Marciano, Carrara ve Schulz, 2020; Dilmaç, 2009; Ayas ve Horzum, 2012; Çalışgan, 2013; Bayram ve Saylı, 2013; Eroğlu, 2014; Çelik ve ark., 2015; Peker, 2015; Dursun, Gökçe ve Aytaç, 2020; Öztürk, 2020). Konuyla ilgili yapılan araştırmalar, ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri arasında siber zorba ve/veya mağdur olma oranlarının % 80'lere kadar varabildiğini ve bu oranların yüksekliği bakımından, bu yaş gruplarına mercek tutulmasının önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra TÜİK (2020) Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 2020 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde internet kullanım oranının %79,0 olduğu ve bilgi-iletişim teknolojilerine her yaş grubunun ulaşabiliyor olması düşünüldüğünde aslında sadece ergenlerle değil yetişkin örneklemeyle de çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca siber zorbalık ve mağduriyet oranlarının dikkati çektiği çalışmalarda bu olaya tanıklık etmenin önemini göz ardı edilemediği görülmekte olup siber zorbalık eylemine tanıklık eden bireylerin de gerek yaygınlığı gerekse eyleme tanıklık etme nedenleri ve etkilerine yönelik araştırmaların yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada Dursun, Gökçe ve Aytaç'ın (2020) çalışması, üniversite öğrencilerinin %47'sinin siber zorbalığa tanık olduğunu göstermekte olup siber zorbalığa tanıklık etmenin önemli olduğuna dikkati çekmektedir.

Siber zorbalığın bu kadar yaygın olarak görüldüğü noktada neden ortaya çıktığının bilinmesi ihtiyacı doğmaktadır. Bu konudaki araştırmalar dürtüsellik, yalnızlık, bireyin şefkat ve ilgi görme ihtiyacının olması, ebeveyn-çocuk arasındaki bağlılığın zayıf, iletişimin kopuk olması, akran etkisi gibi pek çok neden ortaya koymaktadır. Bireyin siber zorba ya da mağdur olmasına zemin oluşturan risk faktörlerinin çok boyutlu olması bu konunun daha detaylı incelenmesi gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Gün geçtikçe yaygınlaşan ve daha çok araştırılmakta olan siber zorbalığın etkileri açısından bakıldığında ise okula gitmeme, yalnızlık, yalıtılmışlık, kaygı bozuklukları, depresyon, intihar davranışı gibi sonuçlarının olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda böylesi ağır sonuçları olabilen siber zorbalığı önleme açısından ihtiyacın ne kadar gerekli ve önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada önleme çalışmalarının hem Türkiye'de hem de dünyada gün geçtikçe arttığı görülse de henüz yeterli olmadığı ve müdahale programlarının geliştirilmesinin elzem olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Siber zorbalık daha çok son yıllarda araştırılan bir konu olmasına rağmen, bilgi ve iletişim teknolojilerinin daha da ilerleyeceği göz önüne alındığında bu sorunun daha önemli bir hale geleceği ihtimali kaçınılmazdır. Bu doğrultuda özellikle ortaokul, lise ve üniversite öğrencileri ile yapılmış çalışmaların ağırlıkta olduğu dikkati çekmekte fakat herkesin bilgi ve iletişim teknolojilerine ulaşabildiği bir zamanda aslında her yaş grubundan kişilerin dâhil olduğu

çalışmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Siber zorbalığın gerek nedenleri gerekse sonuçları açısından farklı veriler elde etmek mümkün olabileceğinden farklı değişkenlerin katıldığı daha kapsamlı araştırmaların da yapılması gerekliliği göze çarpmaktadır. Ayrıca literatürdeki çalışmalara bakıldığında siber zorba ve mağdura yönelik çalışmaların daha ağırlıkta olduğu ancak bu eyleme tanıklık etmenin de önemli bir yer teşkil ettiği göz önüne alındığında tanıklık eden bireylere yönelik araştırmaların da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bireylerin her an ve her yerde siber zorbalığa maruz kalabileceği düşünüldüğünde bu sorunun ortadan kaldırılması için toplumdaki her bireyin farkındalık sahibi olmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu noktada özellikle küçük yaşlardan itibaren çocuklara doğru internet kullanımı konusunda bilgilendirme yapılması, güvenli internet kullanımının ve medya okuryazarlığının ders içeriklerine dâhil edilmesinin siber zorbalığı önleme açısından etkin bir rolü olacağı öngörülmektedir. Bunun yanı sıra siber zorbalık açısından aile ilişkilerinin de önemli olması nedeniyle aile içinde demokratik tutumların sergilenmesi, ebeveyn-çocuk arasında sağlıklı bir iletişimin sağlanması, çocukların internet kullanımının denetlenmesinin de siber zorbalığın önüne geçebilmek açısından önemli olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Okul yöneticileri ve danışmanlarının siber zorbalığı önlemeye yönelik farkındalık ve müdahale programlarının hazırlanmasının aile, toplum arasında işbirliği sağlamada yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca siber zorbalıkla ilişkili mevzuat düzenlemelerinin yanı sıra bireylerin haklarının neler olduğu ve nasıl yol izleyebilecekleri konusunda da bilgilendirme ve destek mekanizmalarının daha etkin bir işleyişinin olmasına duyulan ihtiyaç yadsınamaz.

KAYNAKÇA

- Agatston, P.W., Kowalski R. & Limber, S. (2007). Students' perspectives on cyberbullying. *Journal of Adolescent Health, 41*, 59-60.
- Aksaray, S. (2011). Siber zorbalık. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(2), 405-432.
- Altundağ, Y. ve Ayas, T. (2018). Öğretmenler için sanal zorbalıkla başa çıkma stratejileri ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anatolian Journal of Psychiatry, 19*(Special issue.1), 84-92.
- Arıcak, O. T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike. *Kariyer Penceresi, 2*(6), 10-12.
- Ayas, T, ve Horzum, M.B. (2012). İlköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve mağdur olma durumu. *İlköğretim Online, 11*(2), 369-380
- Baştürk Akca, E., Sayımer, İ., Balaban Salı, J. ve Ergün Başak, B. (2014). Okulda siber zorbalığın nedenleri, türleri ve medya okuryazarlığı eğitiminin önleyici çalışmalardaki yeri. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi (EJOIR), 2*(Özel Sayı), 17-30.

- Batsche, G. M. ve Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: Understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23, 165-175.
- Bayram, N. ve Saylı, M. (2013). Üniversite öğrencileri arasında siber zorbalık davranışı. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71(1), 107-116.
- Belsey, B. (2006). Cyberbullying: An emerging threat to the always on generation. 25 Aralık 2018 tarihinde http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf adresinden erişildi.
- Bhat, C. S. (2008). Cyber bullying: Overview and strategies for school counsellors, guidance officers, and all school personnel. *Australian Journal Of Guidance And Counselling*, 18(1), 53-66.
- Bilgiz, S., ve Peker, A. (2020). Ergenlerde kişisel ve çevresel faktörlerin siber zorbalık davranışını yordaması. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 9(2), 430-447.
- Bourassa, C. A. L. (2012). Student cyberbullying: raising awareness for school counselors. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, University of Wisconsin-Stout, Menomonie, ABD. 16 Ocak 2019 tarihinde <http://www2.uwstout.edu/content/lib/thesis/2012/2012bourassac.pdf> adresinden erişildi.
- Çalışgan, H. (2013). *İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Camerini, A.-L., Marciano, L., Carrara, A. ve Schulz, P. J. (2020). Cyberbullying perpetration and victimization among children and adolescents: A systematic review of longitudinal studies. *Telematics and Informatics*. <https://doi.org/10.1016/j.tele.2020.101362>.
- Caplan, S. E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic Internet use: A two-step approach. *Computers in Human Behavior*, 26(5), 1089-1097.
- Çelik, A., Çelen F.K. ve Seferoğlu, S.S. (2015). Ortaokul öğrencilerinin sanal zorbalık ve sanal mağduriyet durumlarının incelenmesi. XVII. *Akademik Bilişim Konferansı (AB15)*, 4-6 Şubat 2015, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Dikmen M. ve Tuncer M. (2017). Akademisyenlerin siber zorbalığa yönelik algıları ve mücadele etme yöntemleri. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (31), 675-686.
- Dilmaç B. (2009). Cyberbullying: A preliminary report on college students. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9, 1307-1325.
- Dursun, S., Gökçe, A. ve Aytaç, S. (2020). Siber zorbalık: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Inquiry*, 13(2), 465-485.
- Erdur Baker, Ö. ve Topçu, Ç. (2013). *Siberzorbalık*. (Ed. M. Kalkan ve C. Kaygusuz). Ankara: ANI Yayıncılık.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları, internet kullanım sıklığı ve siber zorbalık arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı, Sakarya.

- Eroğlu, Y. (2014). *Ergenlerde siber zorbalık ve mağduriyeti yordayan risk etmenlerini belirlemeye yönelik bütüncül bir model önerisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Uludağ.
- Furniss, C. (2000). Bullying in schools: It's not a crime - is it? *Education and the Law*, 12(1), 9-29.
- Herring, S., Job-Siuder, K., Scheckler, R. ve S. Barab (2002). Searching for safety online: Managing 'trolling' ina feminist forum. *The Information Society*, 18(5), 371-384.
- Hinduja, S. ve Patchin, J.W. (2013). Social influences on cyberbullying behaviors among middle and high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 42(5), 711-722.
- Hinduja, S., ve Patchin, J. W. (2015). *Bullying beyond the schooyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Second Edition. California: Corwin Press.
- Huang, Y., ve Chou, C. (2010). An analysis of multiple factors of cyberbullying among junior high school students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, 26, 1581-1590.
- John A., Glendenning AC., Marchant A., Montgomery P., Stewart A., Wood S., Lloyd K. ve Hawton K. (2018). Self-harm, suicidal behaviours, and cyberbullying in children and young people: Systematic review. *Journal of medical internet research*, 20(4), e129.
- Kavuk Kalender, M., Bulu, Ş. ve Keser H. (2018) Siber zorbalık tehlike düzeyi ölçeğinin ortaokul ve lise formlarının geliştirilmesi. *Kastamonu Education Journal*, 26(2), 569-587.
- Kiriakidis, SP., Kavoura, A. (2010). Cyberbullying: A review of the literature on harassment through the internet and other electronic means. *Fam Community Health*, 33, 82-93.
- Kochenderfer, B. J. ve Ladd, G. W. (1996). Peer victimization: Cause or consequence of school maladjustment? *Child Development*, 67(4), 1305-1317.
- Kowalski, R. M., Limber, S. E. ve Agatston, P. W. (2012). *Cyberbullying: Bullying in the digital age*. (2nd ed.). Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P. ve Agatston, W. P. (2008). *Cyber bullying in the digital age*. Malden, MA: Wiley-Blackwell Publishing.
- Laftman, S. B., Modin, B. ve Östberg, V. (2013). Cyberbullying and subjective health: A large-scale study of students in Stockholm, Sweeden. *Children and Youth Services Review*, 35, 112-119.
- Lee, C. ve Shin, N. (2017). Prevalence of cyberbullying and predictors of cyberbullying perpetration among Korean adolescents. *Comput. Hum. Behav.*, 68, 352-358.
- Li, Q. (2008). A cross cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research*, 50(3), 223-234.
- Li, Q. (2010). Cyberbullying in high schools: A study of students' behaviors and beliefs about this new phenomenon. *journal of aggression. Maltreatment & Trauma*, 19(4), 372-392.
- Mason, K.L. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools*, 45(4), 323-348.

- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T. ve Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies, and bully-victims. *Children and Youth Services Review*, 34, 63-70.
- Nişanyan Sözlük. 10 Nisan 2021 tarihinde <https://www.nisanyansozluk.com/?k=%C5%9Fiddet> adresinden erişildi.
- Odabaşı, H.F., Kabakçı, I. ve Çoklar, A. N. (2007). *İnternet, çocuk ve aile*. (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: facts and intervension. *Current Directions in Psychological Science*, 4, 196-200.
- Olweus, D. (2003). A profil of bullying at school. *Educational Leadership*, 60(6), 12-17.
- Özer, G. (2016). *Ortaokul öğrencilerinin siber zorbalık yaşama düzeyleri ile siber zorbalığın öğrenciler üzerindeki etkileri ve öğrencilerin siber zorbalıkla baş etme stratejileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Öztürk, M. (2020). *Üniversite öğrencilerinin siber zorbalık ve mağduriyet yaşantılarında karanlık üçlü kişilik özellikleri ve dürtüsellüğün etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Haliç Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Patchin, J.W. ve Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2), 148-169.
- Peker, A. (2013). *İnsani değerler yönelimli psikoeğitim programının problemli internet kullanımı ve siber zorbalık üzerindeki etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Peker, A. (2015). Analyzing the risk factors predicting the cyberbullying status of secondary school students. *Education and Science*, 40(181), 57-75.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2),185-206
- Pekşen Süslü, D. (2016). *Lise öğrencilerinde siber zorbalık ve siber mağduriyetin benlik saygısı, anne, baba ve akran ilişkiler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Rigby, K. (2003). Consequences of bullying in schools. *Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), 583-590.
- Rigby, K. (2013). Bullying in schools and its relation to parenting and family life. *Family Matters*, 92, 61.
- Rogers, V. (2010). *Cyberbullying: Activities to help children and teens to stay safe in a texting, twittering, social networking world*. (1. bs.). London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 112-120.

- Scaglione, J. ve Scaglione, A. R. (2006). *Bully-proofing children: A practical, hands-on guide to stop bullying*. Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.
- Schoffstall, C.L. ve Cohen, R. (2011). Cyber aggression: The relation between online offenders and offline social competence. *Social Development*, 20, 587-604.
- Selkie, E.M., Fales, J.L. ve Moreno, M.A. (2015). Cyberbullying prevalence among US middle and high schooleaged adolescents: A systematic review and quality assessment. *Journal of Adolescent Health* (basımda) 24 Kasım 2015 tarihinde <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1054139X15003821> adresinden erişildi.
- Slonje, R. ve Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147-154.
- Smith, P. K. ve Shu, S. (2000). What good schools can do about bullying. *Childhood*, 7, 193-212.
- Swartz, M. K. (2009). Cyberbullying: An extension of the schoolyard. *Journal of Pediatric Health Care*, 23, 281-282.
- Türk Ceza Kanunu. 10 Nisan 2021 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> adresinden erişildi.
- Türk Dil Kurumu Sözlük. *Şiddet*. 10 Nisan 2021 tarihinde <http://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). *Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması 2020*. 10 Nisan 2021 tarihinde [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanım-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanım-Arastirmasi-2020-33679) adresinden erişildi.
- Uzun, A. M. ve Ünal, E. (2018). Üniversite öğrencilerinin genelleştirilmiş problemlerli internet kullanımlarının incelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 11(1), 83-100.
- Walker, J.L. (2009). *The contextualized rapid resolution cycle intervention model for cyberbullying*. Yayımlanmamış doktora tezi, Arizona State University, Arizona.
- World Health Organization (2002). *World report on violence and health*. Geneva: WHO. World Health Organization.
- Willard, N. (2002). *Computer ethics, etiquette, and safety for the 21st-century student*. Eugene, OR: ISTE.
- Willard, N. (2007). *Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats*. Center for Safe and Responsible Use. 10 Nisan 2021 tarihinde <http://www.cyberbully.org/docs/cpct.educators.pdf> adresinden erişildi.
- Willard, N. E. (2007b). *Cyberbullying and cyberthreats*. USA: Research Press.
- Ybarra, M. ve Mitchell, K. (2007). Prevalence and frequency of internet harassment instigation: Implications for adolescent health. *Journal of Adolescent Health*, 41, 189-195.
- Yetim, S. (2015). Siber zorbalık, Türkiye ve ABD karşılaştırması (ABD v. Drew Dosyası). *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 28 (120), 325-384.